

ንምስራሕ ምዕጣቅ

ደቂ አንስትዮን ኤይድስን ብክሌር ማክጎዋን

ካብ 2006 ንደሓር ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ ከብዮም ኣብ መላእ ዓለም ዝነበሩ ሰባት 40 ሚሊዮን ምዃኑ ብወግዒ ይግለጽ። ኣብ 25 ዓመት ዕድሜ እዚ ተላባዒ ሕማም፣ ስድራ ቤታት፣ ሕብረተ ሰባትን ሃገራትን ባዲመን ኢያን። ማህሰይቲ ኤች.አይ.ቪን ኤይድስን ብሰፊሖ ተዘራብሎ፤ ኣብዚ እዋን ከኣ ንኹሉ ብሩህ ከብይኑ ኣሎ። መብዛሕትኡ ግዜ ኣቃልቦ ዘይግበረሉ ግና ጽልዋ እዚ ሕማም ኣብ ደቂ አንስትዮ ኢዩ።

ንፈለግ ግዜ ኤይድስ ኣብ 1981 ምስ ተፈልጠ፣ ቀዛፊ ደቂ ተባዕትዮ ከብይኑ ዝላባዕን ኣብ እቶም መርፍእ ብምውጋእ ሓሽሽ ዝጥቀሙን ኣብ መጻምዲ ሓደ ዓይነት ጾታን ዝጎልሐ ነይሩ። ኣብ እዚ እዋን ግና ዝለዓለ መጠንን ናህርን ሓደስቲ መልክፍቲ ኣብ ደቂ አንስትዮ ይርከብ። ኣሃዛት ዘነጽርዎ ነገር እንተ ደኣ ሃልዮ፣ አንጻር ኤይድስ ዝቀንፀ ቃልሲ ኣብ ነጻይደሉ ኣብ ግደ ደቂ አንስትዮ ከነተኩር ግድነት ኢዩ። ኣብ መደባት መዋእል (Millennium Development Goals) ሰፊሩ ከም ዘሎ፣ ኣብ ዝግበር ሕክምናዊ ክንክንን ምክልኻልን ኤች.አይ.ቪ./ኤይድስ ጾታዊ ማዕርነት ኣብ ግምት ክኣቱ ዘልዎ ኢዩ።

ኣብ ኣፍሪቃ፡ 10 ብኤች.አይ.ቪ ዝተሰኹሩ ደቂ ተባዕትዮ እንተ ደኣ ኣልዮም 14 ከኣ ደቂ አንስትዮ ኣለዎ። ኣብ ሳብ-ሳሃራ ኣፍሪቃ፣ ብሰንኪ ኤይድስ መበለት ዝኹናን ብውልቀን ስድራ ቤታት ዝመርኣን ብሚልዮናት ዝቁጸራ ደቂ አንስትዮ ኣለዎ። ኣብ ብዙሕ ጉዳያት፣ እታ ዘይትጠቅም ቤተን ብኤይድስ ወለደም ስኢኖም ዝዘኸተሙ ኣዝማደንን ጎረባብተንን ቁልፀ ዝመልኦት ኢያ። ኣብ ሓንቲ ዝኣረገት ክልተ ክፍሊ ዘለዎ ቤት 9 ተወሰኸቲ ዘኸታማት ኤይድስ ትጥውር ሓንቲ ማላዊት ኣደ ኣብነት ኢያ። ኣብ ቦትስዋና፣ ኣብ ዝመጽእ 10 ዓመታት ነብሲ ወክፍ ኣታዊ ዘለዎ ሰብ ብገምጋም ተሰካሚ ሓደ ዘኸታም እዚ ተላባዒ ኤይድስ ከም ዝኸውን ይግመት። ብመሰረት UNAIDS ዝተባህለ ትካል ዝዘገቦ ሓበሬታ፣ ኣብተን ዋላ ሓንቲ ኣታዊ ዘዮብለን ስድራ ቤታት ቅጽብታዊ ዕንወት ከም ዝዛይድ ይእምት።

እቲ ኣደራሶ ኣብ ዝባን ደቂ አንስትዮ ከም ዝወርድ ከኣ ዳርጋ ዘጠራጥር ኣይከኑን። ኣብ እዋን ዝኸነ ኣባል ስድራ ቤት ዝሓመሉ፣ ሓላፍነት ናይ ምስካም ተራ፡ ኣታዊ ረኽቢን ናይ ምጥዋርን ቤት ምእላይን ግደኣን ክብ ይብል። ሓደ ባዓል ቤት ኣብ ዝሓመሉ ተልዕሎ ሰበይቱ ኢያ። ሰብኡተን ኣብ ዝመትሉ ግዜ ከኣ ወይ ይእለያ ወይ ድማ ካብ ቤተን ይባረራ። ኣብ ብዙሓት ሃገራት ኣፍሪቃ፣ ዝጸንሐ ልምዲ ውርሻ መሬት ንመበለታትን ዘይመሰላ ደቂ አንስትዮን ንሕማቕ ኩነታት ኢዩ ዘቃልዐን። ሓደጋ መቅተልቲ፡ መጥቃዕትን ምርሕራሕን የጋጥሙን።

ንሓንቲ ስድራ ቤት ዘጥቀዐ ሕማም ንምሉእ ማሕበረ ኮም ኢዩ ዘዕኑ። ንኣብነት ኣብ ገለ ክፋል ዝምባብዎ፣ ሰብኡተን ዝሞቱዎን ደቂ አንስትዮ ናብቲ ብልምዲ ብደቂ ተባዕትዮ ዝዕብለል ትካል ጽርብት ዕንጸይቲ ክኣትዎ ውሁብ ኢዩ ዝውሰድ። እዚ ከኣ መብዛሕትኡ ግዜ ደቂ አንስትዮ መግቢ ከዳልዎን ቤተን ክኣልያን ዕድል ኣይህበንን። ክልቲኡ ከጣምራ ስለ ዝግደዱ። ኣብታ ንምዕባል ትጋደል ኣፍሪቃ፣ ደቂ አንስትዮ ዝበዝሐ ክፋል ሞያ ነርሱ።

መሕረሰትን መምራትን ይጻግ። ካብዚ ዝዋሳኡ ኣፍራዩ ሓይሊ ዕማም ብተደጋጋሚ ሕማም ወይ ሞት ምስ ዝተርፋ ነታ ኣህጉር ዓቢ ማህሰይቲ ኢዩ። ማህሰይቱ ከኣ ክሳብ ንመጻኢ ወለዶታት ዝሰጋገር ኢዩ። ቁልዑ መምራትን ይስእኑ፤ ዝውለዱ ህጻናት ሕክምናዊ ኣለይቶም ኣይረኽቡ፤ ሆስፒታላት እውን ሰራሕተኛ ኣይረኽቡን። ኣዴታት ክመታ ከለዎ ብኤይድስ ዝዘኸተሙ 15 ሚልዮን ቁልዑ ዓለም መን ይእለዮም፤

ኣቐዲሙ ዝተጠርዮ ምዕባለ ማሕበረ ሰብ ብሰንኪ እዚ ኣዕናዊ ሕማም ህጣሙ ይጠፍእ። መንእሰያት ኣዋልድ ደቂ ኣንስትዮ ብፍላይ ትምህርተን ገዲፈን ኣብ ስራሕ ዓለም ክኣትዎ ይግደዳ። ወይ እውን ዝዘኸተሙን ዝሓመሙን ቁልዑ ክኣልያ ኣብ ቤት ይውዕላ። ሳዕቤናት ኤይድስ ብዝያዳ ይጸልወን። ገና እውን ኣብ ደቂ ኣንስትዮን ኣዋልድን ኣፍሪቃውያን ብፍላይ ቀጻሊ ማህሰይቲ ከውርድ ምዃኑ ዘማትእ ኣይከውንን። ሞት ወለዲ በዚ ዘይምሕር ሕማም ማለት ብዙሓት ደቂ ኣንስትዮ ዝነኣሱ ኣሕዋተን ኣብ ምእላይን ሓላፍነት ወሲደን ናበይቲ ኣዴታትን ጠወርትን ክኸውና ዘገድድን ከነታት ኢዩ። ካብ ኣፍሪቃ ዝቐርቡ ጸብጻባት ከም ዝዘግብዎ፣ ደቂ 9 ዓመት ኣዋልድ ስድራ ኣብ ምምራሕን ዝነኣሱ ኣሕዋተን ኣብ ምእላይን ይርከባ።

ንምንታይ ኢየን ደቂ ኣንስትዮ ንሓደጋ መልክፍቲ ዝቃልዓ፤ ዝተፈላለዩ ገጻት ታሪኽ ኤይድስ ዝምልሶ እኳ እንተ ኮነ ብዘሰምብድ ናህሪ ክላባዕ ባይታ ዝረኽበስ ብሰንኪ ዘይማምዕሩይ ኣነባብራ ሰባት ኢዩ። ኣብቲ ማሕበራውን ቁጠባውን ስልጣን ዘዮብሉ ኣነባብራ ደቂ ኣንስትዮ፣ ወለድ ይኹን ጸታዊ ርክብ ካብ ቁጽጽረን ወጻኢ ኢዩ። ኣዝዮን ንሓደጋ ቅሉዓት ኢየን። ንነብሰን ካብ መልክፍቲ ክከላኸላ ወይ እውን ምስ ብኤች.ኣይ.ቪ ምልካፎም ዝፈልጡ ሰብኡተን ጸታዊ ርክብ ምፍጻም ክቁጠባን ኣይክእላን። ብዓለም ለኻዊ ኪዳን ኤይድስ (Global AIDS Alliance) ኣብ ቀረባ ጊዜ ዝወጸ ጸብጻብ መሰረት፣ ዳርጋ ሓደ ስልሲት ደቂ ኣንስትዮ ዓለም ፈላሚ ጸታዊ ርክብን ብዓመጽ ወይ ግዱድ ወሲባዊ ርክብ ምዃኑ ተዘገቡ ይርከብ።

ዓመጽን ተነጽሎን ዘንቀሎ ፍርሒ ከኣ እቲ ክረኽበኦ ዝግብኦን እዋናዊ ሓበሬታን ኣፍልጦን ከይረኽባ ነግግወን ኢዩ። ጸታዊ ዘይማዕርነት ሓደ ካብቲ ክትኮረሉ ዘለዎ ኣጀንዳ ምዕባለ መዋእል (Millennium Development Goals) እኳ እንተ ኮነ፣ ምልባዕ ኤይድስ ንምዝመዛ ደቂ ኣንስትዮ ኣሓይልዎ ኢዩ። ኣብ ማሕበራውን ጸታውን ርክብ ዝህሉ ዝተፈላለዩ ባህርያትን ጠባያትን ደቂ ሰባት ኣብ ጸታዊ ዘይማዕርነት ዓቢ ተራ ተጻዊቱ ኢዩ። ንኣብነት ኣብ ክሊ ዕድመ ካብ 15 ክሳብ 19 ዝርከባ ኣዋልድ ካብ መዛኑኣን ኣወዳት ንላዕሊ ብኣርባዕተ ዕጽፊ ክልከፋ ከም ዝኸእላ ይዘረብ።

ኣስጋኢ ኣንፈት መልክፍቲ ደቂ ኣንስትዮ ብዓለም ደረጃ ዝተረጋገጸ ኢዩ። ኣብ ኤውሮጳን ሰሜን ኣመሪካን ከይተረፈ ዝተጋህደ ኢዩ። ደቂ ኣንስትዮ ሩስያን ዩክሬንን በቶም ሓሽሽ ዝወሰዱ መጻምደን ኢየን ዝልከፉ። መብዛሕትኡ ጊዜ፣ ደቂ ኣንስትዮ ኤስያ ግዳያት ንግድ ግብረ ስጋ ኢየን። መጠን መልክፍቲ ኣብ ገጠራት ህንዲ ዝርከባ ደቂ ኣንስትዮ ይንህር ኣሎ። እዚ ከኣ ሰብኡተን ወይ መጻምደን ምስ ኣመንዝራታት ስለ ዝራኸቡ ኢዩ። ኣንጻር ሓዳር ወይ ዕርክነት ዘለወን ደቂ ኣንስትዮ ዝቀንፀ ዓመጽ ብምህላዉ፣ ደቂ ኣንስትዮ መኣስ ግብረ ስጋ ይፍጽማ ክቆጸሩ ኣይክእላን ማለት ኢዩ። ምጥቃም ከንዶም፣ ሓገዝ ወይ እውን ብዛዕባ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ዘድልዩን ምኽሪ ኣይረኽቡን።

ደቂ አንስትዮ ዝልከፋሉ ፍሉጥን ቀንዲ መመሓላለፍን መንገዲ ብሰብኡተን ምጅኑ ፍሉጥ ኢዩ። ደቂ ተባዕትዮ ካብ ቤቶም ወጺኦም ስራሕ ከናድዩ ኣብ ዝሰደድሉ እዋን መብዛሕትኡ ግዜ ናብ ኣመንዝራታት ምኻድ ወይ ካልኣይቲ ሰበይቲ ረኺቦም ስድራ ምምስራት ልሙድ ኢዩ። ናብ ቤቶም ኣብ ዝምለሱሉ ከኣ መልክፍቲ ናብ ኣንስትዮም ከመሓላልፉ ግድን ኢዩ። እቲ ዘሕዝን ድማ ንመልክፍቲ ሰብኣያ ጠንቂ ትብሃል እታ ንኣል ኣንስተይቲ ኢያ። እዛ ባዓልቲ ቤት ሰብኣያ ክርሕርሓን ከሎን ቦቲ ሕብረተ ሰብ ክትንጸገሉ ከላን ክትጠፍእ ትግደድ። ናይ ቁጠባ ጽግዕተኛ ዝኾና ደቂ ኣንስትዮ ናይ ምንቅስቃስ ነጻነት የብለንን። ንሂወተን ዋና ከብይን ክመርሓ ዕድል የብለንን። ንዘይኣምነኦምን ዝዕምጽዎንን ሰብኡተን ወይ መጻምደን ገዲፈንኦም ክኸዳ ኣይክእላን። ብኤች.ኣይ.ቪ ዝተለኸፉ ኣፍሪቃውያን ደቂ ኣንስትዮ ብእምኒ ከም ዝህረማን ከም ዝኸነፍን ይግበር። ስለዚ ድማ ነዚ ዝምልከት ብኣሻሓት ዝግመት ጉዳያት ተነጽሎ ከቢብወን እንከሎ ከይተፈልጠን ከይተዘርበሉን ይነብር። መብዛሕትኡ ግዜ እውን ሰብኡተን ከንዶም ምጥቃም ይኣብዩዎን።

ደቂ ኣንስትዮ ብዝለዓለ ደረጃ ንሓደጋ ክቃልዓ ጸታዊ ዘይማዕርነትን ካልኣት ጠንቅታትን እውን ልዑል ግደ ኣለዎም። ኣብ ግዜ ንቡር ጸታዊ ርክብ ክልተ ጸታ፡ ካብ ደቂ ተባዕትዮ ንላዕሊ ብክልተ ዕጽፊ ብኤች.ኣይ.ቪ ክልከፋ ባህርያዊ ተፈጥሮኣን ልዑል ተራ ኣለዎ። እዚ ከኣ ቦቲ ከጋጥም ዝኸእል ዝለዓለ ውሽጣዊ ምቅዳድ ኣካላት ሰብነትን መድመይትን ዝስዕብ ኢዩ። እቲ ዝባቦዩ ጉዳይ ከኣ ብዕድመ ዝደፍኡ ደቂ ተባዕትዮ ምስ ዝነኣሳ ኣዋልድ ስጋዊ ርክብ ክፍጽሙ ከለዉ ኢዩ። ከም ምልውዋጥ ወይ ምውራስ ባዓል ቤታ ዝሞታ ንኣል ኣንስተይቲ ዝ ኣመሰሉ ገለ ገለ ባህላውያን ልምድታት ከኣ እዚ ሕግም ብዝቀልጠፈ ኣብ ስድራ ቤታትን ዓድታትን ንክስፋሕፍሕ ርሒብ ዕድል ይኸፍቱ።

እቶም ሓደግኛታት ባህርያት ዓመጻዊ ምግላስን ዝሙትን እውን ሓደ ሰብ ንዝለዓለ ሓደጋ መልክፍቲ ኤች.ኣይ.ቪ ዝድርኹ ኢዮም። ቦቲ ኣብ ብዙሓት ሃገራት ኣፍሪቃ ዝርኣ ማሕበራዊ ነውጽን ድሕሪኡ ዝስዕብ ውሽጣዊ ግርጭትን ዓመጽን፣ ስድራ ቤታት ይበታተና። ኣብ ሓዳር እምነት ይጎድል። ተስፋ ዝቆረጸ ደቂ ኣንስትዮን ኣዋልድን ኣብ ዝሙት ክኣትዎ ይግደዳ። በዚ ጸገም እዚ ተገዲደን ንኣሸቱ ኣዋልድ ኣብ ዕስክርናን ውትህድርናን ይኣትዎ። ተገዲደን ኣንስቲ ወተሃደራትን ፖለቲካውያን ዓመጽትን ይኸኑ እዋ ኣደዳ መልክፍቲ እዚ ቫይረስ ከብይን ይተርፋ። ኣብ ኡንንዳ፡ ሱዳን፡ ዚምባብዌን ርዋንዳን ሓደ መሳርሒ ኩናትን ረገጸን ምጅኑ ብሰፊሑ ዝዝገብ ዓመጻዊ ምግላስ ኢዩ። ካብዚ ዝኸፍኦ ከኣ እቲ ኮነ ኢልካ ኤች.ኣይ.ቪ ንምምሕልላፍ ዝግበር ክፋእ ልሙድ ተርእቶ እንዳ ኮነ ምኻዱ ኢዩ።

ብዝተሓተ ደረጃ ክርኣ ከሎ እኳ ኤች.ኣይ.ቪን ኤይድስን ነቲ መሰረታዊ ዝኸነ ኣደን ውላድን ዘተኣሳስር መትኒ ኢዮም ዝበትኩ። ቅድሚ እዚ ኣዕናዊ ሕግም ኤይድስ ምኸላቱ፣ ኣፍሪቃውያን ኣዴታት ከጥብዎ ይተባብዓ ነይረን። እዚ ከኣ ንህጻናት ኣገዳሲ ዝኸነ መኣዛዊ መግቢ ክረኽቡን ካብ ምስታይ ረሳሕ ማይ ክድሕኑን ዝሕግዝ ነበረ። ምጥባው፡ ጠቃሚ መግብን ካብ ሕግም ዝከላኸሉ ኣንቲቦዲይስን ናብ ህጻን ምምሕልላፍ ሓደ ኣገዳሲ ኣደን ውላድን ዘተኣሳስር ወግዲ ኢዩ። ኣብዚ ግዜ እዚ ንኣፍሪቃውያን ኣዴታት 'እንተ ደኣ ኣጥቢውክን ህጻናትክን ንክልከፉ ተኸእሎ ኣሎ' ተባሂሉ ክንገረን ከሎ እምበኣር ነቲ ዝጸንሐ ድልዱል መታሳሰሪ ዝፈታተን ኢዩ።

አብ አፍሪቃ ንዝለዓለ መልከፍቲ ኤች.አይ.ቪ ካብ ዝድርኹ ዓበይቲ ረቋሒታት እምበኣር ብምምሕልላፍ ካብ አደ ናብ ውላድ ኢዩ። አብ ዝማዕበላ ሃገራት እኳ ወሊድ ብምዱብ ክንክን ብምክያድን ጸረ እዚ ሕማም መድሃኒት ብምሃብን እዚ መጠን ናብ ዝተሓተ ደረጃ ንምውራድ ይከእል ኢዩ። መብዛሕትአን አፍሪቃውያን አዴታት ግና አብ ግዜ ወሊድ እኹል ሕክምናን ሓበሬታን አይረኽቡን ኢዮን። አብ አፍሪቃ፡ ንመጻኢ ዝዓለመ አብ ምምሕልላፍ ኤች.አይ.ቪ ካብ አደ ንምንካይ ዝግበር ንቕሓት እቲ ዝዓበየ ብድሆ ኢዩ። ቅኑዕን ዘይተዛብዐን ምኽሪ ብዛዕባ ምምሕልላፍ ኤች.አይ.ቪ ምስርጫው እቲ ዝለዓለ ጸዕሪ ዘድልዮ ክኸውን ኢዩ።

እቲ ዝኸበደ ዕንወት ኤይድስ አብ አፍሪቃ ይጅምር ምህላው ርዱእ ኢዩ። አብ ውሽጢ ፍርቂ ዘመን፣ አብ ገለ ሃገራት አፍሪቃ ዕምሪ ሰባት ንፈለግ ግዜኡ ከም እምኒ ሓጠቅ ኢሉ ናብ 40 ምውራዱ ሓደ ምልክት ኢዩ። መወዳትኡ ከአ ብዘኸታማት ዝመልአ ሕብረተ ሰብ ሒዝካ ምትራፍ ኢዩ ዝኸውን። ዝነሓ ደቂ አንስትዮ በይነን ቁልዑተን ጥራሕ ዘይኮነ ደቂ አሓተንን መሓዙተንን ከዕብያ ዘገድድ ኢዩ። ሚልዮናት ንኣሽቲ አዋልድ ቁልዕነተንን ናይ ትምህርቲ ዕድለንን ይኸሰራ። ተስፋኽ ኣሎ ዲዩ፣ ምናልባት ብመንገዲ ትምህርቲ፣ ሓበሬታ፣ ምኽርን ሓገዝን። ንኣብነት ዕድል ምርካብ ቀዳማይ ደረጃ ትምህርቲ ንቕሓት ደቂ አንስትዮ ብዛዕባ ኤይድስ ክብ የብልን መጠን ጸታዊ ርክብ ዝፍጽማ ዝነሓ አዋልድ የጉድልን ኢዩ። ይኹን እምበር ካብ እቶም 100 ሚልዮን ዕድል ትምህርቲ ዘይረኽቡ ቁልዑ ዓለም እተን ዝበዝሓ አዋልድ ኢዮን። ዝላባዕ ሕማም ኤይድስ ከይስሰን ዝገትእ እንተ ደአ አልዩ ምናልባት ዓቢ ማሕበረ ሰባዊ ለውጥን ምዕራይ ጸታዊ ዝምድናን ክርአ ከሎ ኢዩ። እዚ ድማ ኣበርክቶን ግደን ደቂ አንስትዮ ኣብ ስራሕ ቅቡል ምግባር ማለት ኢዩ።

አንጻር ኤይድስ ዝግበር ግጥም ምስ ንጸታዊ ማዕርነት ዝግበር ቃልሲ ብቀጥታ ዝተሓሳሰር ኢዩ። መሰል ካብ ኤይድስን ኤች.አይ.ቪን ነጻ ኩይንካ ምንባር ሓደ ገጽታ እቲ መሰል ደቂ አንስትዮ ኣብ ጥዕና፣ ሂወትን ነጻነትን ንምሕያል ዝግበር ኢዩ። ደቂ አንስትዮ ብዓመጽን ምግላስን ከይፈርሃ፣ እኹል ዕድል ክንክን ጥዕናን ሓገዝን ኣብ ግዜ ወሊድ ክረኽቡ፣ ሓበሬታ ብዛዕባ ኣካላተንን ጥዕናን ክህልወን፣ ኣደራዕ ዝሙት ዘለዎ ሂወት ከይመርሓን ሰብነተን ክቆጸጸራን ዝህልወን መሰል ማለት ኢዩ።